

Олена Березюк,
кандидат педагогічних наук, професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID:0000-0002-6033-6935
berezuyk.elen@gmail.com

Юлія Березюк,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничо-гуманітарних
та соціально-гуманітарних наук Житомирського медичного інституту
ORCID:0000-0001-9853-1237
uajully@gmail.com

Ірина Процюк,
кандидат педагогічних наук, викладач
Житомирського базового фармацевтичного фахового коледжу
Житомирської обласної ради
ORCID 0000-0001-9687-2361
protsiuk.iryana@pharm.zt.ua

УМОВИ РЕФОРМУВАННЯ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦЯХ ВАЦЛАВА ПРШИГОДИ ТА ЄВГЕНА РИХЛІКА

У статті автори проаналізували умови реформування зарубіжної та вітчизняної освіти, зокрема Польщі, Чехії, України в перші десятиліття ХХ століття, які висвітлено в працях видатних представників національних меншин, педагогів-науковців Вацлава Пршигоди та Євгена Рихліка. Наголошено на тому, що ці вчені внесли неоціненний вклад у розвиток слов'янського шкільництва, у сферу середньої й вищої освіти, педагогіки, етнографії та мовознавства. Недостатня вивченість первинних архівних матеріалів, котрі прямо або опосередковано стосуються педагогічного досвіду навчання й виховання дітей та молоді, спонукали авторів статті до комплексного історико-педагогічного аналізу наукового доробку цих учених. Розкриття змісту основних педагогічних праць В. Пршигоди та Є.Рихліка, на думку авторів, допоможе з'ясувати можливості їх використання в сучасному освітньому процесі. Аналізовані вчені-науковці минулого століття у своїй освітній діяльності розробили низку методологічних підходів до змісту освіти дітей й дорослих (системний, діяльнісний, диференційований тощо), інноваційні методики, які дозволили досягти вагомих результатів у навчанні дітей та молоді.

Ключові слова: реформування, освіта, педагогічні праці Вацлава Пршигоди, педагогічні праці Євгена Рихліка, концепція, диференціація, етнографія, полоністика.

Olena Bereziuk, Yuliia Bereziuk, Iryna Protsiuk. Conditions for the slavic education reform in the pedagogical works of Vaclav Prhygoda and Yevhen Rykhlik

In the article the authors analyzed the conditions of reforming foreign and Ukrainian education, in particular Poland, the Czech Republic, Ukraine in the first decades of the twentieth century, which are highlighted in the works of prominent representatives of national minorities, teachers Vaclav Prhygoda and Yevhen Rykhlik. It is emphasized that these scholars have made an invaluable contribution to the development of Slavic schooling, secondary and high education, pedagogy, ethnography and linguistics. Insufficient study of primary archival materials, which directly or indirectly relate to the pedagogical experience of teaching and educating children and youth, prompted the authors to a comprehensive historical and pedagogical analysis of the scientific achievements of these scientists. According to the authors, the disclosure of the content of the main pedagogical works of V. Prhygoda and Ye. Rykhlik will help to find out the possibilities of their use in the modern educational process. Modern education reform aims to implement effectively tasks

aimed at forming in students not only competence, but also national consciousness, patriotism, cultural and local history education. It is important for scientists to rediscover and reflect on the experience of the past, as the pedagogical works of prominent figures, prominent scientists, unfortunately, have been unjustly silenced for a long time. Analyzed scientists of the last century in their educational activities have developed a number of methodological approaches to the content of education of children and adults (systemic, activity, differentiated, etc.), innovative methods that have achieved significant results in teaching children and youth.

Keywords: *reforming, education, pedagogical works of Vaclav Przyhody, pedagogical works of Yevhen Rychlik, concept, differentiation, ethnography, Polish studies.*

Olena Bereziuk, Yuliia Bereziuk, Iryna Protsiuk. Uwarunkowania reformy edukacji słowiańskiej w pracach pedagogicznych Waclawa Przygody i Eugeniusza Rychlika

W artykule autorzy przeanalizowali uwarunkowania reformy szkolnictwa zagranicznego i krajowego, w szczególności Polski, Czech, Ukrainy w pierwszych dekadach XX wieku, które wyróżniają się w pracach wybitnych przedstawicieli mniejszości narodowych, nauczycieli Waclawa Przygody i Eugeniusza Rychlika. Podkreśla się, że uczeni ci wnieśli nieoceniony wkład w rozwój szkolnictwa słowiańskiego, szkolnictwa średniego i wyższego, pedagogiki, etnografii i językoznawstwa. Niedostateczne zbadanie pierwotnych materiałów archiwalnych, które bezpośrednio lub pośrednio odnoszą się do doświadczeń pedagogicznych w zakresie kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży, skłoniły autorów do kompleksowej historyczno-pedagogicznej analizy dorobku naukowego tych naukowców. Według autorów ujawnienie treści głównych dzieł pedagogicznych W. Przygody i E. Rychlika pomoże poznać możliwości ich wykorzystania we współczesnym procesie edukacyjnym. Analizowani naukowcy ostatniego stulecia w swojej działalności edukacyjnej wypracowali szereg metodologicznych podejść do treści kształcenia dzieci i dorosłych (systemowe, aktywnościowe, zróżnicowane itp.), innowacyjnych metod, które osiągnęły znaczące wyniki w kształceniu dzieci i młodzieży.

Słowa kluczowe: *reformowanie, edukacja, prace pedagogiczne Waclawa Przygody, prace pedagogiczne Eugeniusza Rychlika, koncepcja, zróżnicowanie, etnografia, polonistyka.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Модернізація системи освіти в країнах Східної Європи загалом і України зокрема зумовлює необхідність звернутися до історії педагогіки, до dorobku видатних учених-педагогів, до аналізу їх наукових пошуків та експериментальної роботи. Проблема ще полягає в тому, що для нас праці багатьох педагогів-реформаторів, особливо представників національних меншин, у силу багатьох причин та обставин, часто трагічних для їх авторів, стали відомими порівняно недавно, не до кінця ще вивчені та проаналізовані.

А реформування сучасної школи зможе бути якісним лише тоді, коли на достатньому рівні буде вивчено досвід минулого, вітчизняний та європейський досвід, оскільки орієнтація змісту освіти України на європейські стандарти, цінності та кращі традиції вимагає відповідних системних змін.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблеми реформування освіти в минулому й тепер були в центрі уваги як вчених, так і практичних працівників сфери освіти. Реформування освіти в різних аспектах розглядануто Г. Ващенком, Я.-А. Коменським, О. Духновичем, С. Русовою, І. Франком, К. Ушинським та іншими видатними педагогами. На сучасному рівні психолого-педагогічні аспекти проблеми реформування освіти знайшли відображення в публікаціях А. Сбруєвої, А. Абашкіної, З. Нагачевської, Н. Ничкало, О. Сухомлинської та інших; питання теорії та методики упровадження освітніх реформ викладені в працях О. Джус, О. Будник, О. Вишневського, Т. Завгородньої, Г. Лемко, Б. Ступарика та інших, питання освіти національних меншин досліджено науковцями О. Власенко, Н. Дзюбишиною, Л. Єршовою, М. Кострицею та ін. Реформування освіти має на меті ефективну реалізацію завдань, спрямованих на формування

в учнів не лише знань, умінь та навичок, а й національної свідомості, патріотизму, культуротворчу та краєзнавчу підготовку. І зараз нам доцільно заново відкрити та обміркувати досвід минулого, педагогічні праці видатних постатей, визначних науковців, на жаль, несправедливо довгий час замовчуваний, ще не до кінця досліджений, але, безперечно, дуже цінний. Саме до таких віднесено видатних педагогів-науковців, експериментаторів, виходців національних меншин, які проживали на території сучасної Житомирщини, а саме: Вацлава Пршигоди та Євгена Рихліка.

Мета статті полягає у визначенні умов реформування слов'янської освіти в педагогічних працях Вацлава Пршигоди та Євгена Рихліка.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Одним із найвідоміших науково-педагогічних інтерпретаторів реформістського руху в освіті та першим організатором експериментальних слов'янських шкіл у першій половині ХХ століття був чеський учений-педагог Вацлав Пршигода (1889–1979), який розробив власну концепцію реформування освіти, упровадивши її першочергово в Чехословаччині та Польщі, а згодом і в Україні, запровадив систему тестів як ефективного інструменту вимірювання в педагогічній діагностиці, обґрунтував та ввів у шкільну практику принципи диференційованого навчання, індивідуального підходу, запропонував нову методику навчання читання в початковій школі, свою класифікацію методів навчання та ін.

Свої надії на перебудову слов'янської шкільної системи освіти В. Пршигода чітко пов'язував зі світовим педагогічним реформаційним рухом. Тому його головні ідеї, зокрема єдина школа, диференціація, трудова та виробнича школа, індивідуальне навчання, колективне виховання, наукове управління роботою школи, шкільне самоуправління та повага до дитини були апробовані педагогом-експериментатором власноруч в педагогічних лабораторіях Сполучених Штатів Америки, де глибоке європейське мислення та американська підприємливість поєдналися у створенні нового шкільного стилю навчання [11; 12; 13; 14]. Нову Концепцію реформ слов'янської освіти В. Пршигода визначив у праці «Рационалізація освіти» (1930) [10], у котрій подав досить великий обсяг теоретичних й експериментальних даних проведеного дослідження.

Магістральний напрямок розвитку слов'янської освіти втілений дослідником у моделі єдиного навчального закладу з внутрішньою диференціацією змісту шкільної освіти. Учений послідовно обґрунтував необхідність проведення глибоких реформ як у внутрішній структурі шкільної роботи, так і в зовнішній системі шкільної організації освіти. Аналіз системи внутрішнього управління в межах школи дозволив реформатору обстоювати переконання в необхідності створення нової шкільної організації, яка становитиме єдність змісту освіти в навчальному закладі з диференційованою внутрішньою структурою (I, II ступені («колегіум»), III і IV ступені («атенеум»)) [6].

В. Пршигода мав вагомий вплив на педагогіку міжвоєнного періоду (1918–1938). Складовою концепції педагогічного реформізму автора стала ідея побудови нової шкільної системи освіти, у центрі уваги якої перебуватиме індивідуальність учня. Учений зазначав: «Нова організація навчального процесу великою мірою обумовлена індивідуальністю школяра, і тут відповідальність за успіх в роботі лягає і на школу, і на самого учня. Найважливішою одиницею праці вже є не час, а сама праця. Праця стає константою, час має змінну вартість. Якщо не бажаєш збільшувати тривалість учнівського навчання, мусиш змінювати об'єм та методику викладання, якість програм» [11, с. 46–47]. До словесних методів навчання запропоновано дослідником методи проблемного навчання, які формують активність особистості та сприяють інтенсивному вивченню навколишньої дійсності. У такій школі головна увага зосереджується на діяльності учнів, на навчальному пошуку, а праця стає головним принципом освіти, де дитині створюються всі умови для розвитку її природних здібностей. Метою освіти є соціальне, моральне та економічне піднесення в системі шкільної організації [5; 7].

У зв'язку з тим, що людське суспільство йде в напрямку диференційованої інтеграції,

то й школа, на думку В. Пршигоди, повинна прийти до єдиної організації освітнього процесу на основі диференціації навчання. «Потрібні справжні організатори, які дадуть собі раду у важких проблемах індивідуального підходу», – зауважив з цього приводу педагог [10, с.136–138]. Учитель, на погляд вченого, має перед собою низку завдань, котрих не знала стара шкільна практика. Вибір матеріалу, метод навчання, об'єм матеріалу – усе те, що при старій системі було малоефективним, стає засобом впливу на індивідуальність учня, засобом пристосувальним та мінливим. Школа вже не бере на себе завдання дати все усім, а прагне дати кожному дещо справді цінне, те, що йому підходить. Учений у своїх наукових пошуках підкреслює, що такий організаційний принцип постійної уваги до індивідуальних здібностей та нахилів учнів сприятиме диференціації навчання, а заодно й соціалізації школи [11, с. 165].

Варто наголосити, що тогочасна роздробленість шкільної організації, яка переважала в країнах Східної Європи в перші десятиліття ХХ століття, була нераціональною, оскільки не враховувала індивідуальні можливості дітей, не давала змоги провести кваліфікований відбір дітей до середніх навчальних закладів й примушувала передчасно вирішувати майбутнє дитини. Рациональна організація шкільної освіти вимагала створення єдиної системи, у котрій кожен наступний ступінь навчання пов'язувався б з попереднім, відбувався б досконалий вибір, запроваджувалися б на практиці принципи наукового керівництва шкільною роботою: об'єктивності, економічності, диференціації навчання та ін. [5; 6].

Зазначені вище основи нового педагогічного вчення Вацлав Пршигода пропагував не лише як теоретичні вимоги, але намагався їх широко впровадити на практиці. Після повернення зі Сполучених Штатів Америки чеський реформатор пише статті з дидактики початкової школи – школи I ступеня, виступає на науково-методичних симпозиумах, конференціях [4; 8]. Так, на III з'їзді педагогів у Празі в 1926 році він виступив з доповіддю, яка за змістом й методично була першою спробою реорганізації початкового навчання рідної мови й читання. За ініціативою та під керівництвом В. Пршигоди проведено дослідження, яке стосувалося аналізу п'яти чеських букварів, що найчастіше використовувалися в навчальному процесі. У експерименті зверталась увага на частоту вживання слів у букварях, складено показник їх повторюваності, визначено кількість рідко вживаних слів, складено шкалу п'ятдесяти найчастіше вживаних слів й порівняно частоту їх вживання в окремих букварях [5; 6; 7]. Крім цього, колектив педагогів на чолі з В. Пршигодою провів дослідження серед учнів щодо швидкості читання вголос, визначення словникового запасу слів у дітей, з'ясування частоти повторення слів у творах учнів, проаналізував характер орфографічних помилок тощо [6].

Такі ґрунтовні дослідження мали суттєве практичне спрямування, оскільки стали основою для створення нових букварів, читанок та підручників із граматики. Зауважимо, що В. Пршигода рекомендував використовувати читанки, починаючи лише з третього класу, й укладати їх у такий спосіб, щоб вони враховували індивідуальний досвід дитини. Він зазначав: «Питання полягає в тому, чи навчальний матеріал у букварях, читанках та інших посібниках узгоджується з індивідуальним досвідом дитини та одночасно з вимогами соціального й культурного життя країни. Незважаючи на неповторність кожної особистості, вона повинна пристосовуватись до суспільства, у якому за тисячоліття в результаті спільної роботи сформувалися формальні та змістові основи мовлення. Підручники й учитель повинні допомагати дитині, щоб пристосування до освітнього процесу було легшим, природним й досконалим» [10, с. 315–321].

Зауважимо, що навчання грамоти за методом цілих слів у 20-х роках ХХ століття набуло поширення в багатьох країнах Європи. Так, французький педагог С. Френе, будучи прихильником цього методу, наголошував, що сприйняття тексту не є синтетичним, буква за буквою; воно цілісне, згідно з гештальтпсихологією. Тому ця властивість сприймання повинна бути використана при навчанні читання «глобальним методом», коли воно (читання) розгортається від «цілісного сприйняття слів до складів й, нарешті, звуків» [1; 2;

5].

З основами цього методу чеський педагог В. Пршигода познайомив слухачів Інститутів підвищення кваліфікації вчителів у Празі та Варшаві, а весною 1928 р. методично обгрунтував його в статтях «Техніка читання на основі психології», «Шкільні реформи». У цих статтях на основі досліджень американських учених Г. Бусвелла та Х. Юлла учений формулює основні принципи цього методу. На його думку, глобальне читання не можна трактувати тільки з вузької точки зору самого читання, на нього потрібно дивитися, як на результат розумового процесу й тенденції сучасного виховання. Отже, не можна вимагати, щоб дитина вчилася окремим буквам чи складам, що мають для неї значення, а навпаки, словам, які вона може розуміти, цілим реченням, котрі виражають думки. Зрозуміло, що з першої хвилини дитина бачить у комплексах частини цілого, а не ізольовані букви чи склади [4, с. 149–151].

Найглибше проникла глобалізація до процесу навчання читанню й письму. Саме з цього часу починається пошук альтернативних методів навчання чеської мови та читанню, зокрема «методу читання цілими словами». Однак, для того, щоб поставити експерименти з новим методом на міцну основу, потрібно було створити нове навчально-методичне забезпечення. В. Пршигода разом з подружжям педагогів Мусілових з Братіслави створили буквар цілих слів, який вийшов з друку перед початком 1929–1930 навчального року в Празі під назвою «Перша книга». У тому ж році вийшов з друку посібник «Читання в початковій школі», у якому подавався необхідний мінімум теорії методу читання цілих слів й поради щодо практичного його застосування. Новий буквар з погляду методики й підготовки матеріалу та за змістом був на той час новинкою в чеській навчально-методичній літературі [1; 2].

У своїй концепції реформування освіти В. Пршигода детально проаналізував методи навчання, об'єктивно визначив їх переваги й недоліки та створив методичну систему, яка базується на цілісності сприйняття змістового компоненту навчання й у такий спосіб відповідає принципу природного навчання: природна ситуація – природна реакція. Дослідник наголошував, що вся дошкільна діяльність повинна мати для учня, починаючи з першого класу, смисл й повинна відповідати його потребам, оскільки глобалізація прямує до цілісності окремих компонентів шкільної роботи, а також, до систематизованої єдності, котра є наслідком концентрації філософської школи Гербарта [6]. У дидактиці під глобальним підходом розуміється навчання в цілісності, яке не виділяє окремі частини або елементи певного явища. При такому підході навчання починається з конкретного цілісного поняття, котре поступово диференціюється або структурується, тобто на фоні цілого виділяються домінуючі ознаки. Такий підхід повністю узгоджується з розвитком дитини, який відбувається не за принципом «від частини», а навпаки, «від цілого до частини», а потім знову «від частини до нового цілого». Цілісне навчання, на думку чеського педагога, можна проводити лише на нижчому ступені початкової школи, серед дітей шестирічного віку. У навчальних закладах другого та третього ступенів єдність навчального матеріалу та навчального процесу забезпечується, з одного боку, співвідношенням між предметами, які одночасно вивчаються, з іншого – консолідацією навчання, тобто обмеженням їх кількості [10]. На думку чеського реформатора, глобалізація має різний характер на різних ступенях початкової школи. Від широкої глобалізації на нижньому ступені В. Пршигода переходить до глобалізації в окремих предметах на вищому ступені, на якому вона проявляється в часовій консолідації предметів. Отже, методична система В. Пршигоди ґрунтувалася на мотивації навчання та пронизувала всі ступені початкової школи [16; 17].

Варто зазначити, що в слов'янському педагогічному товаристві не було одностайності з приводу впровадження у практику нового методу. Частина педагогів уважали, що цей метод є американським, тому не сприймали його, оскільки він переобтяжував дітей й частково загрожував їх здоров'ю. Інколи вчителі не розуміли суті методу: як може дитина читати слово, якщо вона не знає літер. Проте цей аргумент приводили ті, хто не усвідомив

психологічного фактору, що слова, як ціле, пояснюють думку, і тому для дітей є конкретнішими для усвідомлення й легшими, ніж букви. Діти вміють прочитати слово як символ, думку не тому, що воно складається з окремих літер, а тому що слово має свою особисту цінність як цілісна структура. Метод глобального читання ґрунтується на психології читача-початківця, яка є однаковою для дітей усіх національностей, незважаючи на відмінності в правописній структурі різних мов. Але більшість педагогів дуже високо оцінювали результати навчання методом читання цілих слів, індивідуалізованими методами та методами природного навчання, наголошуючи на виховному впливі цих методів, котрі формували в учнів такі риси, як працелюбність, сумлінність, самостійність, довіру, самоконтроль й самокритику. Ці риси характеру, отримані в результаті роботи на основі методів Вацлава Пршигоди, було дослідно перевірено в експериментальних школах. Змінилося й ставлення учня до вчителя, який із зовнішнього авторитету перетворився на внутрішній й має так значно більший вплив на виховання учнів. «Йдеться про реконструкцію ставлення учня до роботи, до вчителя. Особиста робота та особиста відповідальність за результати своєї праці є головними умовами розвитку особистості. Немає індивідуального виховання, ніж те, яке дозволяє учневі на основі самостійної роботи дійти до самостійності інтелектуальної, а також морально», – писав В. Пршигода [11, с. 167; 12]. Отже, вплив Вацлава Пршигоди був помітним не лише в експериментальних школах міжвоєнного періоду, а й практично в усіх школах, де вчителі намагалися покращувати свою роботу.

Одним з найяскравіших представників чеської меншини на Волині був Євген Антонович Рихлік, уродженець села Вільшанка Чуднівської волості Житомирського повіту, Волинської губернії, відомий на початку ХХ ст. вчений-славіст, краєзнавець, етнограф, педагог й громадський діяч, який зробив вагомий внесок у розвиток славістичної науки. Видатне значення Є. Рихліка як одного з дослідників історії, мови, літератури й етнографії слов'янських народів було високо поціноване колегами-науковцями з Академії наук СРСР, Всеукраїнської Академії наук, Інститутом слов'янознавства Академії наук СРСР. Сучасні українські вчені, повертаючи до наукового обігу славістичну спадщину Є. Рихліка, відзначили важливість доробку в галузі полоністики цього талановитого дослідника, «фахівця слов'янського світу», «одного з найбільших знавців «української школи» в польській романтичній літературі першої половини ХІХ ст. [18; 19]. Євген Рихлік був членом Етнографічної комісії Всеукраїнської академії наук (ВУАН), яку очолював відомий вчений-народознавець А. Лобода. Він досліджував на Волині побут й культуру чеських колоністів, де зібрав унікальні матеріали, котрі згодом були передані на зберігання в Академію наук України [15; 18].

Перебуваючи в рідному селі вчений продовжував наукову роботу, про що свідчить праця «Лексичні особливості мови с. Вільшанки», водночас приймаючи активну участь у громадському житті, виступаючи на конференції (з'їзді) чехів Волині, яка відбулася в Житомирі, з доповіддю, закликаючи своїх земляків дбати про подальший розвиток рідної мови, культури, плекати й примножувати традиції [7]. Тривалий час Євген Рихлік завідував чеською школою на Шулявці, де впроваджував різноманітні методи та форми навчання відповідно до вимог трудової школи. У цей же час учений відновлює свою співпрацю з Етнографічною комісією ВУАН, друкує наукову статтю в збірнику «Досліди над чеськими колоніями на Україні». Великий досвід, висока ерудиція, активна громадська робота, сприяли росту авторитету в наукових колах, тому його обирають співробітником кафедри мовознавства ВУАН, де він продовжує вивчати мовознавчі тенденції польської, чеської та української мов [8; 9].

Починаючи з листопада 1925 р. він був професором кафедри Ніжинського інституту народної освіти, а вже в 1926 р. Є. Рихліка призначено науковим представником-кореспондентом Наукового інституту книгознавства. Учений виступив одним з ініціаторів відкриття в Ніжині вечірнього робітничого університету й у 1927–1929 рр. був у цьому закладі деканом та керував семінаром вивчення культури національних меншин. З 1927 по

1929 рр. – заступник голови бюро Ніжинського наукового товариства краєзнавців. Під час роботи в Ніжині Євген Антонович працював над дисертацією «Українські мотиви в польському письменстві XIX століття», опублікував чимало наукових розвідок («З нової літератури про польсько-українську школу» (1927); «Про деякі польські переклади українських народних дум» (1929); «Українські мотиви в поезії Юлія Словацького» (1928–1929) та ін.) [8; 9; 16; 17].

Ще на початку 20-их років XX століття вчений виношував ідею про організацію при Етнографічній комісії ВУАН Кабінету з вивчення національних меншин в Україні. Саме з цією пропозицією він виступив на Першій Всеукраїнській нараді з роботи серед національних меншин, яка відбулася 8–11 січня 1927 р. у Харкові. Навесні 1929 року за рішенням ВУАН в її структурі було створено Кабінет нацменшин з метою наукового вивчення їхньої історії, культури та економічного життя, який очолював Євген Рихлік. Дослідник власноручно розробив структуру й план роботи кабінету, склав програму збирання етнографічних матеріалів, який розіслав українською, болгарською й польською мовами вчителям та культпрацівникам національних меншин у різні регіони України. Учений багато часу проводив в наукових експедиціях, особисто відвідавши багато чеських та польських поселень, зокрема Високе, Соколів, Зубівщина, Малинівка, Окілок, Пулин та інші. На основі експедиційних досліджень вченого виходить ряд статей, у яких узагальнено великий досвід організаторської та дослідницької роботи з етнографії. За матеріалами експедиційних досліджень Євген Рихлік готує до друку монографію з історії та культури чеських та польських колоній в Україні. У 1929 р. вийшла друком його книга «Науково-дослідна робота серед нацменів Радянської України», а через рік – «Ольбрахт й робітничий рух Чехо-Словаччини» [7, с. 196]. На жаль, у 1932 році вченого було безпідставно звинувачено та заарештовано, його доля трагічно обривається в 1937 р. Реабілітовано вже помертвено в 1958 р. [8; 9]. Дослідник зробив досить вагомий внесок у розвиток мовознавчої та педагогічної науки. Ми можемо це прослідкувати за його трудовою діяльністю: роботою в Київському, Ніжинському, Самарському університетах, у Вільшанській школі та чеській школі на Шулявці. Він намагався вдосконалити систему освіти, реформувати її за радянським зразком, не викорінюючи, при цьому, національної компоненти, що не було до вподоби тодішній владі. Учений активно займався розвитком етнографічного дослідження чеських переселенців-колоністів на Волині, про що свідчать його праці. А його розвідки з полоністики широко відомі за межами України та Польщі. Лише на сучасному етапі розвитку освіти та науки ми можемо використовувати та демонструвати світові науковий доробок Євгена Рихліка.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Історія людству необхідна для набуття й підтвердження не лише своєї ідентичності, а й для розвитку нашого суспільства на шляху до європейських демократичних цінностей. Багатогранність наукового доробку видатних вчених-експериментаторів Вацлава Пршигоди та Євгена Рихліка вимагає детального системного аналізу, осмислення та обґрунтування значущості провідних ідей у їх працях для сучасної педагогічної науки. Вивчення маловідомих або невідомих раніше творів та документів, пов'язаних з педагогічною діяльністю цих науковців, сприятиме збагаченню не лише української, а й європейської педагогічної науки.

Список використаних джерел та літератури

1. Березюк Е. С. Тенденции формирования этнокультурологической подготовки будущего специалиста. *Pregraduální příprava profesionálů v oblasti vzdělávání dospělých* (Професійна підготовка фахівців в умовах неперервного освіти: андрагогічний підхід): Zborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. 2020. 306 с. С. 16–22.
2. Berezjuk Olena. Etnografický a historický výzkum volyňských Čechů. *Čeština na Volyni. Univerzita Palackého v Olomouci*, 2021. Pp. 193, 133–156.

3. Березюк Ю. В. Підручник іноземної мови зарубіжного видання як провідний засіб навчання. *Українська полоністика*. Вип.16. 2019. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/30568/1/16.pdf> (дата звернення 18.08.2021).
4. Власенко О. М. Тенденції гуманізму в діяльності чеських рухів. *Чехи на Волині: історія і сучасність*, 2014. 176 с. С.155–159.
5. Дзюбишина Н. Б. Навчання чеської мови в працях Вацлава Пршигоди. *Вісник ЖДУ імені Івана Франка*, вип. 64. 2012. С.108–112
6. Дзюбишина Н. Б. Педагогічний реформізм у Чехословаччині в міжвоєнний період (1918 – 1938рр.): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Рівне, 2011. 20 с.
7. Candl K. Vaclav Prihoda. *Zivot a dilocerkehopedagoga*. Brno, 1998. 299 s.
8. Костриця М. Ю. Професор з Вільшанки. *Реабілітовані історією: у 27-и кн. 2006*, Кн. 1. Житомирська обл. С. 194–198.
9. Костриця М. Життя і смерть професора Є.А. Рихліка. *Національні меншини Правобережної України. Історія і сучасність*. Т.18. Житомир: Волинь, 1998. 226 с.
10. Можарівська І. М. Розвиток позашкільної освіти на Волині – Житомирщині (друга половина XIX – 30-ті роки XX століття). 2011. 21 с.
11. Prihoda V. *Racionalizace školství. Funkcionální organizace školské soustavy*. Praga, 1934. 461 s.
12. Prihoda V. *Ideologie nové didaktiky*. Praga, 1936. 195 s.
13. Prihoda V. *Globální metoda. Nové pojetí výchovy*. 1934
14. Prihoda V. *Idea školy 2. Stupně*. 1945
15. Пшенишна О. О. Чеські общини на Волині: з історії дослідження I пол. XX ст. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/6549/2/%D0%A5%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%203.pdf> (дата звернення 21.08.2021).
16. *Теорія і практика чеських рухів на Волині: духовний феномен: збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2017. 192 с.
17. *Чехи на Волині: історія і сучасність: збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 176 с.

References (translated & transliterated)

1. Berezyuk, E. S. (2020). Tendencii formirovaniya etnokulturologicheskoy podgotovki budushchego specialista. *Pregraduálna príprava profesionálov v oblasti vzdelávania dospelých* [Professional'naya podgotovka specialistov v usloviyah nepreryvnogo obrazovaniya: andragogicheskij podhod]. 306 p. Pp.16–22. [in Russian].
2. Berezjuk, Olena (2021). Etnografický a historický výzkum volyňských Čechů. *Čeština na Volyni. Univerzita Palackého v Olomouci*. P.193, 133–156 [In Czech].
3. Bereziuk, Yu. V. (2019). Pidruchnyk inozemnoi movy zarubizhnoho vydannia yak providnyi zasib navchannia [Foreign language textbook of a foreign publication as a leading means of learning]. *Ukrainian Polonistyka* [Ukrainska polonistyka]. 16. Pp.105–112. [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/30568/1/16.pdf>
4. Vlasenko, O. M. (2014). Tendenciyi gumanizmu v diyal`nosti ches`ky`x ruxiv [Trends in humanism in the activities of Czech movements]. *Chekhy na Volyni: istoriia i suchasnist* [Czechs in Volhynia: history and modernity]. 176 p. Pp.155–159. [In Ukrainian].
5. Dziubyshyna, N. B. (2012). Navchannia cheskoï movy v pratsiakh Vatslava Prshyhody [Teaching the Czech language in the works of Vaclav Prshyhoda]. *Visnyk ZhDU imeni Ivana Franka* [Bulletin of the Ivan Franko State University]. 64. Pp.108–112 [In Ukrainian].
6. Dziubyshyna, N. B. (2011). Pedagogichny`j reformizm u Chexoslovachchy`ni v mizhvoyenny`j period (1918–1938 rr.) [Pedagogical reformism in Czechoslovakia in the interwar period (1918–1938)]. 20 p. [In Ukrainian].
7. Candl, K. Vaclav Prihoda. *Zivot a dilocerkehopedagoga*. 299 s. [In Czech].
8. Kostrytsia, M. Yu. (2006). Profesor z Vilshanky [Professor from Vilshanka]. *Reabilitovani istoriiei* [Rehabilitated by history]. Pp.194–198. [In Ukrainian]
9. Kostrytsia, M. Yu. (1998). Zhyttia i smert profesora Ye.A.Rykhlika [Life and death of Professor EA Rykhlik]. *Natsionalni menshyny Pravoberezhnoi Ukrainy* [National minorities of the Right Bank of Ukraine]. 18. 226 p. [In Ukrainian].
10. Mozharivska, I. M. (2011). Rozvytok pozashkilnoi osvity na Volyni – Zhytomyrshchyni (druha polovyna XIX – 30-ti roky XX stolittia) [Development of extracurricular education in Volyn – Zhytomyr region (second half of XIX – 30th of XX century)]. 21 p. [In Ukrainian].

11. Prihoda, V. (1934). *Racionalizace školství. Funkcionální organizace školské soustavy*. 461 s. [In Czech].
12. Prihoda, V. (1936). *Ideologie nové didaktiky*. 195 s. [In Czech].
13. Prihoda, V. (1934). *Globální metoda. Nové pojetí výchovy*. [In Czech].
14. Prihoda, V. (1945). *Idea školy 2. Stupně*. [In Czech].
15. Pshenyshna, O. O. Cheski obshchyny na Volyni: z istorii doslidzhennia I pol. XX st. [Czech communities in Volhynia: from the history of research I half. XX century] [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/6549/2/%D0%A5%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%203.pdf>
16. *Teoriia i praktyka cheskykh rukhiv na Volyni: dukhovnyi fenomen* [Theory and practice of Czech movements in Volhynia: a spiritual phenomenon]. 2017. 192 p. [In Ukrainian].
17. *Chekhy na Volyni: istoriia i suchasnist* [Czechs in Volhynia: history and modernity]. 2014. 176 p. [In Ukrainian].

Статтю отримано 11.10.2021 р.

Прийнято до друку 12.11.2021 р.